

ספרים על נושאים יהודיים שהופיעו באנגליה בשנים 1947—1940.

למרות המלחמה הופיע באנגליה, בשבע השנים הגורליות, 1947—1940, שפ של ספרים על נושאים יהודיים. הצטיינו בכך במיוחד הוצאות הספרים „סונצינו“, „אדוארד גולדסטון“ ו„צ׳יילינגולד“. את הגדולה בתרומות תרם ויקטור גולאנץ — משלו ומשל אחרים — בהוצאה שלו. במשך שלוש שנים רצופות היה נושא זה היהדות, ענינה המיוחד של הוצאת הספרים החדשה „ספרית המזרח והמערב מספרם של כתבי־העת היהודיים גדל אף הוא במידה ניכרת. זכור לטוב דבר הופעת בעברית של „המצודה“ בלידס ו„מלילה“ במנצ'סטר. חוברות רבות בנושאים יהודיים הופיעו מטעם מוסדות יהודיים ידועים, כגון הסוכנות היהודית, ועד ההגנה של ועד שליחי הקהילות. החוברות הללו לא נכללו ברובן במחזור־התפוצה של מוכר הספרים, על־כ־פנים רבות הן מכדי ציון מיוחד. ואולם מכלל זה יש להוציא את שני אגרותיו הגלויות של ויקטור גולאנץ על קרבנות הטירור הנאצי: „באין מן לראשם“ (1943) (1), „שלח את עמי“ (1945) (2), ועוד חוברות מספר מהסיד של הוצאת־אוקספורד: „על העולם הערבי“ מאת א. ר. גיב (3), וכן „ארץ־ישראל (4) ו„בעית היהודים“ מאת ג'מס פרקס (5). לציון מיוחד ראוייה גם הפואמה של של הסופרת הנוצרית עדה ג'קסון, „ראה את היהודי“ (6). שהופיעה אף היא בסיד החוברות של אוקספורד, וזכתה בפרס־גרינווד לשנת 1943.

כן ראויים לציון כמה מן הספרים שנושאים תנכ״י. המלומד הנוצרי הנן ה. וו. רובינזון כתב חיבור חשוב בשם „התעלות והתגלות בכתבי־הקודש“ (1947) (7). הספר הופיע לאחר מות מחברו. בשנת 1945 פתחה הוצאת „סונצינו“ בסיד חדשה של פירושי תנ״ך, עם הטכסט העברי בתרגום אנגלי ועם הערות ומבוא בתקופה הנידונה בסקירה זו הופיעו החלקים הבאים: תהילים, איוב, חמש מגיל משלי. כן יצאה לאור הגדה של פסח מהדורת עם ציורי הצייר שיק, ובראשה מ מאת בצלאל (ססיל) רות. הציורים העדינים והמרהיבים ביפיים ראויים לציון מן כן ראו אור, בפרק־זמן זה, ספרים מספר שנושאים טכסטים מהספרות הרב עם פירושים. אין אני רואה עצמי מומחה לדון בכולם. אתעכב רק על אחדים מ ההוצאה הנ״ל, בהמשיכה את שירותה המצוין לעולם המלומדים שומעי אנג הוציאה לאור במהדורה חדשה את הכרך הראשון של „ספר המצוות לרמב״ם הטכסט עם תרגום והערות הוכשר לדפוס ע״י הרב צ׳רלס צ׳אביל. בהודמנות כדאי לספר, כי הודות לנאמנותם ומסירותם של כמה מדפיסים נוצריים נשת בשלימותם בהולנד, בזמן המלחמה, לוחות־הדפוס ועלייה־ההגהה של כמה מ מתרגום התלמוד.

• סקירה זו הגיעתנו בסוף תקופת שלטון המנדט, ומחמת מאורעות הזמן לא נ בשעתו. אנו מדפיסים אותה עתה, והננו בטוחים, כי על אף האיחור הרב ימצאו קח הפץ ברשימה זו המקיפה תקופה גורלית של מתיחות־יחסים קשה בין הע סהבריטי ובין היהודי. מחבר הסקירה מצא לנכון להקדיש את שכר־הסופרים שלו לספריות שנפגעו במלחמה. — המערכת.

בעריכתו של ש. ה. ברגמן, מהאוניברסיטה העברית בירושלים, החלה
„ספרית מזרח ומערב“ בפרסום סידרה של טכסטים מיצירותיהם של פילוסופים
יהודיים. הופיע ספרו של ד"ר אלטמן על ר' סעדיה גאון (7א).
ענינם של שאר ספרים מסריה זו הוא חיפוש־דרכים להבנה חדשה של
היהדות וכן תיקונו של עולם ויישובו, ותרומתה של היהדות לתכלית זו, או לחיזוקה
של היהדות גופה ותיקונה.

עם סוג זה נמנים: „היהודים וסדר העולם“ (1943) מאת ה. שינפלד (8),
„אדם וקטסטרופה“ (1941) מאת איגנאץ מייבאום (9), ושני ספריו האחרונים של
א. ברקוביץ „לקראת היהדות ההיסטורית“ (1943) (10), ו„בין תמול ומחר“ (1946)
(11). ביאור חדש ומועיל לעיקרי האורתודוקסיה הופיע בשנת 1946 בספרו של ד"ר
י. אפשטיין „דרך־חיים יהודית“ (12). לציבור האנגלי, שזה מקרוב התנדע אל דרך
כתיבתו של מרטין בובר, ניתן תרגום אנגלי של כמה מספריו: „ממרא“ (13),
„בין אדם לאדם“ (13א), „משה“ (14), ועוד.

טבעי הוא כי נתעוררה תשומת־לב מרוכזת למצבם של היהודים באירופה
בעקב המלחמה. המאבק ליצירת צבא יהודי נושאן של כמה חוברות שהופיעו
בתקופה הנידונה. בשנת 1940 פורסם, בהוצאת אלין ואנווין, קול־קורא נלהב —
„חזית המלחמה היהודית“ — של ז'בוטינסקי (15), בו הוא תובע ליצור צבא יהודי
לשם מלחמה בהיטלר לצידן של בנות הברית. ניתוח מצבם הנואש של יהודי אירופה,
שניתן בקול־הקורא, נתאמת לאסוננו כעבור שלוש שנים. ישראל כהן פירסם שני
ספרים קטנים, אך חשובים למדי, בהן נידון מצבם האקטואלי של היהודים:
„היהודים במלחמה“ (16), ו„בן־בריתה הנעלם של בריטניה“ (17). אחר־כך משנוצר
שירות צבאי בפועל ממש ע"י יחידות יהודיות מא"י בחזית צפון־אפריקה ובשאר
מקומות פירסם לואיס רבינוביץ (רב צבאי) חוברת בשם „חיילים מארץ־יהודה“
(1944) (18). כתוצאה טבעית מקיום חטיבות יהודיות לחומות, באה אח"כ הדרישה
לשתף את היהודים בפועל בדיונים על העולם שלאחר המלחמה. בעקב דרישה זו
הופיעו כמה וכמה חוברות בהן באו לכלל ביטוי קולותיהם של ועד שליחי הקהילות —
„גלויה־דעת על הפוליטיקה העולמית שלאחר המלחמה“ (19), האגודה האנגלר
יהודית — „עתידם של יהודי אירופה“ (20), ועוד. ואף הקונגרס היהודי העולמי
פירסם הצעות שלו. סופרים בודדים השמיעו את קולם ברמה בדרך משלהם. בשים
לב למצבם הטראגי של יהודי אירופה היו רובן של חוברות ממין זה דנות בעיקר
בשאלת ארץ־ישראל, ורבו ההשקפות והדעות בענין זה. אלברט חיימסון פירסם
את הצעתו, בספרו „פלסטיין א פוליס“ (21), ליצירת מדינה דו־לאומית (1942).
ירמיה בן־יעקב דרש בחוברת שלו, „מאבקם של היהודים“ (1942) (22), מדינה
יהודית, והצביע על האפשרות של הגירת ערבי א"י לעיראק. פ. הורוויץ הסתפק,
בחוברת „היהודים, המלחמה ולאחריה“ (1943) (23), בדרישה לעליה בלתי־מוגבלת,
ולעומתו הוכיח ארנסט פרנקשטיין, בחיבורו „צדק לעמי“ (1943) (24), כי מבחינה
ליגלית וחוקית שייכת ארץ־ישראל ליהודים. בחוברת זו הוא נותן ניתוח מקיף
על האוכלוסיה הערבית בא"י, בהעריכו הערכה גפרות את מספר הערבים שהיגרו
לא"י במאה הקודמת. חיים גיומן פירסם „אומות העולם והיהודים“ (1945) (25),
סימפוזיון על עתידה של האומה היהודית, והוא קובץ מאמרים, בעלי רמה לא גבוהה

ביותר, מאת אישים נוצרים בשאלת יחסי ישראל והעמים. תוכן הדברים — ערכו מועט מבחינה קונסטרוקטיבית, כמוהו ככל אותם ספרים מסוג זה שאין בהם משום מתן סיפוק. לזכותם ייאמר רק זאת, כי נכתבו בטרם נודע על השואה האיומה שביתכה על יהודי אירופה. בדרך כלל מגלים ספרים אלה ריאליזם מעטה בניחות המצב ובראית הנולד, מבחינת הלך-הרוחות שלאחר המלחמה. ואמנם, המציאות עלתה ברעתה: על כל מה שאפשר היה לראות מראש.

ואף כי אין הספרים, הדנים בשאלות עתידה של ארץ ישראל מניחים את הדעת כל עיקר, אין הדבר כן בספרים שענינם הבית הלאומי, תולדות המנדט, הועדה האנגלו-אמריקנית וכד'. בספרו "יהודה קמה לתחייה" (1944) (26), מוסר נורמן בנטביטש סיכום מופלא על הישגי הבית הלאומי. בספרו השני, "הנוער היהודי חוזר לארצו" (1944) (27), מתאר המחבר ברגש את פעולותיה של הנרייטה סולד ועלית הנוער. בעית ההשקאה בא"י נידונה בספרו המפורסם של לאודרמילק (הוצאת גולאנץ 1944 — מהדורה אנגלית מיוחדת), "ארץ-ישראל הארץ היעודה" (28) (הופיע בתרגום עברי בהוצאת "ספרית הפועלים"). על הבעיה הכלכלית בא"י הופיעו שני ספרים: "איקונומיה של מעמד-הפועלים היהודי בא"י" מאת ג. מינצר (1945) (29), ו"היהודים וארץ-ישראל" מאת ס. לונבורג שיצא בהוצאת פועלי ציון (1945) (30). הם משלימים זה את זה באינפורמציה הניתנת בהם.

ההתיישבות הקיבוצית נידונה בספרו של ה. פ. אינפילד, "חיים קואופרטיביים בא"י" (1946) (31). לרוע מזלו של הספר ארך הזמן בין חקירת הענינים ובין פרסומם, ולכן לקוי חלק ידוע של החומר בחסר. חקירות מפורטות בשדה החקלאות, התעשייה והכספים, מוצאים אנו בחוברות שהופיעו מטעם מוסדות ציוניים שונים: אך, דיון ממצה, שמקומו בספרים של ממש, עלינו לבקש בחיבורים שיצאו לאור באמריקה, כגון ספרו של נתן, "ארץ-ישראל — בעיותיה ויעודה" (32).

קורותיה המדיניות של הציונות וענין המנדט שימשו נושא לכמה ספרים. ערך רב, מבחינת מסירת זכרונות עובדתיים, יש לספריהם של יוסף פרנקל, "תיאודור הרצל — ביוגרפיה" (1947) (33), ושל ישראל כהן, "התנועה הציונית" (1945) (34). בספרו "עם קשה עורף" (1946) (35) מגולל לפנינו ברל לוקר את פרשת יחסם של היהודים אל ארץ-ישראל בעבר. יש להצטער על כי חיבור זה אינו חורג ממסגרת קובץ של רשימות, ומן הדין להרחיבו. ארבעה מחברים נוצרים דנים בחיבוריהם — איש-איש מנקודת-מבטו הוא — על קורותיה הפוליטיות של הציונות. בשנת 1942 פירסם הורברנד ד"ר נורמן מקלין את ספרו "החרב המתהפכת" (36), ובו כתב אשמה חריף נגד הפוליטיקה של הספר הלבן. בעקבותיו יצאו חוצץ, בשנת 1946, שלושה מחברים אחרים. ספרו של קולונל ר. וויליאמס-תומפסון, "בעית ארץ-ישראל" (37), מעורר רושם פרטנסיוזי, אך הידיעות שבו קלושות למדי. ספרו של נויל ברבור, "אם ה' לא יבנה" (38), מורה על ידיעת הענין ועל משפט קדום כאחד. בהשתמשו בציטטות שהוא מביא שלא בהגינות, עולה בידו לגלות בדברי המחברים פנים מפנים שנווה, פרט לפנים הנכונות. ספרו של ג'ון מרלו, "המרד בא"י" (39), הוא ספר בעל שיעור-קומה, וחותרו—אוביקטיביות. מידה אחת לו שבט הביקורת על השלטון הבריטי ועל היהודים והערבים כאחד. ענין המרד הערבי נמסר בו לפרטי פרטי, אגב ידיעה מדוקדקת של הפוליטיקה הערבית על מנהיגיה ועסקניה. כתוספת

לתרומותיהם האישיות של ארבעת המחברים הנוצרים לבעיה הארצישראלית, פירסם המוסד הממלכתי לענינים בינלאומיים בשנת 1946 מהדורה חדשה של החוברת „בריטניה וארץ-ישראל“ (40). חוברת זו זכתה לבקורת מצד חוגים ציוניים, אך היא משמשת בכל זאת קובץ אובייקטיבי למדי, לדעת אותו קהל בריטי הניזון כאינפורמציה טובה, ואשר השפעתו ניכרת בחיים הציבוריים והמדיניים באנגליה.

על הועדה האנגלית-אמריקנית פירסם חבר הועדה ר. קרוסמן, בשנת 1947, את ספרו „המשלחת הארצישראלית“ (41). (הופיע בתרגום עברי בהוצאת „ספרית פועלים“). בהוצאת גולאנץ פורסם ספרו של חבר הועדה ברטליי קראם, „מאחורי פרגוד המשי“ (42) (הופיע בתרגום עברי בהוצאת „אחיאסף“), ספר המשלים במידה רבה את חיבורו של קרוסמן. שם הספר אינו מוצלח כלל, ויש בו כדי לעורר בלב הקורא האנגלי רושם של סיפורים ממסתרי ההרמונות. ספריהם של המפריי בומן „אשנב למזרח התיכון“ (1942) (43), ושל יוהן פריסלנד, „דידס ביי“ (1942) (44) — יכולים להיכלל אף הם בסעיף זה, אף כי דנים הם בחלקם בלבד בבעית א"י. כן הופיעו כמה ספרים שנושאים הבעיה הערבית. בשם הספר „א"י מבעד הערפל של תעמולה“, מאת מ. פ. אבקריוס (1947) (45) בא אפיו לידי ביטוי, אף כי לא במתכוון. בספרו של מוריס פרלמן, „המופתי של ירושלים“ (1947) (46) נמסרת בציוריות רבה פרשת האודיסיאה של המופתי בזמן המלחמה. בספר „ערבי מספר“ (1947) (47) לאדוארד עטיה, מזכיר המשרד הערבי בלונדון, מספר המחבר את פרשת חייו. הביוגרפיה לקויה בחסר, בשל הקפיצה הפתאומית מן הפקיד בסודאן ועד התועמלן הערבי. תקופה זאת של חיי עטיה דומה שהיא המענינת ביותר. „המיעוטים בעולם הערבי“, שיצא מטעם המוסד המלכותי לענינים בן-לאומיים (1947) (48), הוא ספר מדעי רצוף אובייקטיביות ומקיף את הנוצרים בא"י והיהודים בארצות ערב — מצרים, עיראק, סוריה והלבנון.

במסגרת ההוצאות האנגלית-יהודית מענינים ביותר ספרי-ביוגרפיה אחרים. ובטרם נעבור אליהם נתעכב תחילה על כמה מהם שתכנס כללי. החשוב בהם הוא „קורות היהודים באנגליה“ (1941) (49), מאת ד"ר ססיל רות. יש בו, בספר זה, תוספת הגונה של חומר אינפורמטיבי חשוב, המשלימה את ספרו של א. חיימסון בנושא זה, בעיקר אשר למאות השש-עשרה והשבע-עשרה. ד"ר רות סובר, משום מה, כי תולדות היהודים באנגליה מסתיימות באמנציפציה של היהודים במחציתה של המאה התשע-עשרה — והשפעת ההגירה הרוסית, אשר שינתה תכלית שינוי את מבנה היהדות האנגלית, לא זכתה להידון בספר. החברה ההיסטורית היהודית הצליחה להוציא שני כרכים (XIV, XV) מהסריה „טראנסקאשנס“ (50), ובשנת 1940 הופיע הכרך הראשון מהארכיון של הקהילה הספרדית והפורטוגזית: זכרונותיו של בויס מרכס, חלק א' מאת ליאונל ברנט (51). שני חיבורים אחרים בנושא כללי הן: „לקט ידיעות אנגליה-יהודי“, מאת ד"ר א. כהן (1943) (52), קיבץ מענין של מאמרים בנושאים יהודיים שנתפרסמו בכל קצוי תבל ונאספו בעיקר מכתבי מחברים לא-יהודיים בשנים 1840—1600; ו„יהודי בריטניה“, סידרת ביוגרפיות מאת פאול אמון (1944) (53), ובה תולדות אנשי-שם יהודיים בדומיניונים ובמטרופולין מאז ראשית המאה השמונה-עשרה.

שונות הן הביוגרפיות המיוחדות שנתפרסמו בתקופה הנידונה בסקירתנו זו.

קורות חייה של משפחת ששון מסופרות ע"י ד"ר ססיל רות בספר: „שושלת משפחת ששון“ (1941) (54). סקירה חטופה על חיי מלומד יהודי ליברלי מפורסם אתה מוצא בספרו של לואיס כהן: „מעט זכרונות על קלוד גולדשמיד מונטיפיורי“ (1940) (55). בשנת 1941 פירסם גולאנץ סימפוזיון על פעולותיו של דוד אידר בשדה הרפואה והפסיכולוגיה ובשטח הציונות (56). בשנת 1943 הופיע, בהוצאת סונצינו, הספר „מוקדם ומאוחר“ (57) — חיבור גדול ובו כתביו האחרונים של הרב הראשי המנוח ד"ר יוסף הרץ. בהוצאה זו נתפרסם. בשנת 1947, „קובץ לזכרו של יוסף הרמן הרץ“ (58). צורתו של ספר זה מעידה נאמנה על יכולת הדפסה הדורה בבריטניה גם בצוק העתים. בשנת 1945 פירסם הלורד סמואל את ספר הזכרונות שלו (59), ובו פרטים מעניינים על תקופת שירותו כנציב עליון בא"י. נורמן בנטביטש, שאינו יודע ליאות, גיון את פעילותו המלאה בשנות המלחמה בפרסמו שני כרכים של אוטוביוגרפיה: בספר „נודד בין שני עולמות“ (1941) (60) מספר המחבר מתולדותיו עד באו לארץ-ישראל, על פעולותיו בארץ, וכן על עבודתו במוסדות למען פליטים עד 1939. ואילו הספר „נודד במלחמה“ (1947) (61) גדוש שפע של פעולות למן פעולותיו למען עלית הנוער ועד — הקונסטיטוציה החדשה כשביל חבש...

לעומת החיבורים בנושאים אנגליים-יהודיים, שרישומם ניכר מאד, אין בספרים שנושאים יהודיים-כלליים משום ענין רב. ד"ר לואיס רבינוביץ פירסם, בהפסקת-הנופש של פעולתו כרב צבאי, מחקר על „חרם הישוב“ (1945) (א1, 61). ואגב כן העשיר את ידיעותינו בדבר תנאי-ההגירה של הקהילות השונות בימי הבינים. ד"ר מאיר לואי נותן לנו, בספרו „יהודי-פולין באור חיבוריו של משה איסרלש“ (1945) (62), תמונה מחיי היהודים בפולין במאה השש-עשרה, וכן פרטים מעניינים על חייו של הרמ"א, מבקרו האשכנזי של הרב יוסף קארו מצפת. הספר „קיצור תולדות היהודים באירלנד“, מאת ברנרד שילמן (1946) (63), הוא מחקר חלוצי על קהילה ישראלית שידענו עליה מעט מאד. בשנת 1947 הופיע ספרו של דוד טוטמן „בנתיב הפרימרוז“ (64), ובו פרשת חייו של פרדיננד לסל. בשטח ההיסטוריה החדשה הופיעו שני ספריו של ג'מס פרקס: „בעית היהודים בעולם החדש“ (1940) (65) ו„דחיפותה של בעית היהודים בתקופת 1878—1939“ (1946) (66). ספר זה מכיל ארבעה מחקרים נבדלים: הבית הלאומי; חזוה המיעוטים והיהודים במזרח אירופה; היהודים בברית המועצות; האנטישמיות כאמצעי פוליטי. על נושא אשר רבות דשו בו הופיעה מונוגרפיה מעניינת: „שילוק, לתולדות האופי או המסורת של היהודים“ (1947) מאת הרמן סינסהיימר (67). המחבר מעמיק לנתח לא רק את אפיו של שילוק, אלא אף את המקורות מהם לוקח באנגליה של ימי הבינים ושל תקופת אליזבת.

בשטח הסוציולוגי הופיע חיבור חשוב אחד בלבד במשך כל התקופה הזאת, והוא: „גורלם של היהודים ועתידם“, מאת ד"ר רופין (1940) (68), והוא סיכום עבודותיו הסוציולוגיות של המחבר.

בשנת 1941 פירסם גולאנץ מהדורה אנגלית של הספר „היהודי בימינו“, מאת ולדו פרנק (69) — שנודעת לו חשיבות משום החלק הנוגע בחטיבה המזוהת באמריקה הדרומית.

בשדה הספרות הדנה באנטישמיות אין המצב שונה. במשך כל השנים הללו הופיעו שני ספרים בלבד: „אנטישמיות — אויבת העם“, מאת ג'מס פרקס (1945) (70), והוצאה מיוחדת של הספר הנודע „השנאה הגדולה“ מאת מוריס סמואל (1943) (71).

לעומת זאת רב מספרם של הספרים שענינם בשטח הרחב של היחסים בין היהודים ובין הנוצרים. תופעה זו משקפת את הבנת חשיבות הענין שרבתה בקרב חוגים רחבים נוצריים ויהודיים, ונוצרים במיוחד. הדבר נתגלה במיוחד עם ייסוד המועצה הנוצרית-היהודית, שבראשה עומדים הארכיבישוף מקנטרבורי, הקרדינל-ארכיבישוף מווסטמינסטר, ראש כנסית סקוטלנד, נשיא הכנסיות החפשויות והרב הראשי ליהודי אנגליה, המנוח ד"ר י. הרץ. סידרת המונוגרפיות „שיעורים בברית הישנה ובנושאים יהודיים“ (72) מכילה את חיבורה המרתק של הגב' סמולי על הבראיסטים נוצרים באנגליה במאה השלוש-עשרה. חיבור זה נפסק פרסומו לרגל מותו של העורך הרברט לוה, המרצה לספרות הרבנית בקמברידג', מחקרו על הכנסיה והמדינה בברית החדשה, „תן לקיסר“... (1940) (73), הופיע לפני מותו. חיבור חשוב אחר הוא „עולם הבא במחשבה היהודית והנוצרית“ מאת צ. וו. פילצ'ר (1940) (74). חשוב ספרו של ס. וו. דוגמור „השפעת הסינגוגה על הכנסיה“ (1944) (75) ועניני הפולחן הנוצרי הקדום ועבודת הקודש של הסינגוגה בתקופה מסוימת. בו בזמן הופיע תרגום ספרו של יוסף קלזנר „מישו ועד פאולוס“ (76). רגשות מעורבים נתעוררו עם הופעת ספר זה, מחמת הקושי הרב העומד בדרכו של מלומד יהודי הבא לפרש את פאול בדרך שתהא מקובלת גם על קהל נוצרים, ויהיו אלה נוצרים ליברליים. מחקר אחר, על „פאול היהודי מתרשיש“ מאת ה. י. שינפילד (1946) (77), נתקבל בבקורת-יתר.

בבעית היחסים שבין שתי האמונות עסקו מחברים שונים מנקודות-מבט שונות. הגישה המיסיונרית המוסכמת, החדורה, אגב, מעטה של טינה, מודגמת בספר „היהודי בקרב העולם הנוצרי“ מאת האנס קוסמלה ורוברט סמית (1942) (78). נסיון בלתי-מוצלח, אך כן, לטפל בנושא זה, נעשה בפרסום הספר „אלוהים היהודים, מחקר ביחסים שבין אנשים“ מאת רגינאלד גלנוויל (1947) (79). גישה חדשה, אשר מנקודת-ראות יהודית אף היא מיסיונרית (והעובדה, שהמחבר הוא חבר בהנהגת המוסד היהודי שליד המועצה המיסיונרית הבינלאומית, מעידה על כך) מוצאים אנו בספרו של פר. לואיס גילט „התחברות אל המשׁיח“ (1942) (80), שמחברו הוא מומר קתולי שהפך רוסי-אורתודוכסי. גישה אחרת אנו מוצאים בשני ספרים חדשים, בהם מצוינות שתי הדתות כשוות במעלה: „היהודית והנוצרים בימינו“ (81) מאת הכומר סימפסון, מזכיר המועצה הנוצרית-יהודית, ומטיף ברדיו ליחסים הוגנים בין יהודים ונוצרים (1940). הדברים מיוסדים על שורה של הרצאות שהושמעו בכנסיה המיתודיסטית. בשנת 1947 הופיע תרגום ספרו של התיאולוג השייצי ליאונהרד ראגאז: „ישראל, יהדות ונצרות“ (82). הספר לקוי מבחינת הקושי בהעברת הרוח הפרוטסטנטית הקונטיננטלית אל האוירה האנגלו-סכסית. לעומת הספרים האחרים שבסעיפנו זה ראויים ספריהם של סימפסון וראגאז לבוא על הברכה. שני ספרים יהודיים, בהם מובלט גדול עמקותה ועצמאותה של הגישה הדתית היהודית כלפי העולם החדש, עוררו התענינות מרובה בקרב החוגים הנוצרים. בשנת

1943 פירסם ד"ר צירלס זינגר, היסטוריון נודע במדעי הטבע הרפואה, את ספרו „כשלון הנצרות“ (83), והוא כתב־אשמה גלוי כלפי עולם הנוצרים על שלא עמד בפני אכזריותם של הנאצים. בשנת 1946 חזר גולאנץ על האשמה זו בספרו „הערכים שלנו בסכנה“ (84). בספר זה הוכיח המחבר, שהיהדות כוחה אתה לחדור להבנת מאורעות ימינו, ולנתחם לפי רוחה, לא פחות מתיאולוגיה נוצרית כלשהי.

מצבם של יהודי גרמניה ותעלולי הנאצים שימשו, כמובן, נושא לחיבורים רבים, ואין ביכלתנו למנות כאן את כולם. נביא רק שנים מהמחקרים הכלליים החשובים ביותר: „בהמות — מבנה של הנאציזם ומעלליו“ (1942) מאת פרנץ ניומן (85), ו„הפיהרר — עלייתו של היטלר לשלטון“ מאת קונרד היידן (1945) (86). התפשטות מגפת הנציות והסתעפותו בעולם כולו נידונה בממצה ע"י לואיס ו. בונדי בספרו „הנזונים מהשנאה: יוליוס שטרייכר והאינטרנציונל של שונאי ישראל“ (1946) (87). ספר זה מיוסד על אוסף חומר יחיד במינו, הנמצא בספריית וינר בלונדון. ענין מיוחד יש בספרו של ז'אן ז'אק ברנרד, „מות אטי“ (1946) (88), בהיותו שיא התגובה הנמרצת של מתבולל קיצוני על סבלו כיהודי. בספרו „גילוי ברגן־בלזן“ (1947) (89) מוסר לנו המחבר דריק סינגטון, הקצין הבריטי הראשון שחדר למחנה־מות זה לאחר השחרור, תמונה שלמה ואיומה של הזוועות. יחד עם הספרים האלה מענין לקרוא גם את ספרו של ויקטור גולאנץ (1947) „בגרמניה החשוכה“ (90), ובו קריאה חמה ועזה לעזרת הגרמנים הרעבים — שלא באה כמותה מעטו של סופר אחר באנגליה.

בשדה הבלטריסטיקה שנושאה יהודי אין לציין כמעט שום דבר בעל־ערוך, והספרות הסיפורית שהופיעה אינה חורגת ברובה מתחום הקוראים היהודים. יוצאים מן הכלל: ספרו של ארתור קסטלר „גנבים בלילה“ (1947) (91) — (יצא לאור בתרגום עברי בהוצאת ערי ז'בוטינסקי), שעורר ויכוח חריף בקרב נוצרים ויהודים כאחד; וספרו של מכס ברוד על חיי פרנץ קפקה (92), שתורגם לאנגלית והופיע בהוצאת סקר את וורבורג בשנת 1947.

סקירה ביבליוגרפית זו פסחה, בהכרח, לא רק על חוברות וכתבי־עת רבים, אלא אף על כמה ספרים שחשיבותם מצערה או שענינם מצומצם ביותר. אולם החומר הניתן בזה דיו להוכיח, כי על אף צוק העתים היה זרם מתמיד של חיבורים מדעיים ועממיים שהקיפו את כל ענפי החיים והמחשבה היהודיים בתקופה זו — והם שמרו בדרך כלל על רמה גבוהה הראויה לציון מיוחד.

רשימת הספרים במקורם האנגלי

1. Gollancz, Victor. Nowhere to lay their Heads. 1943.
2. Gollancz, Victor. Let my People Go. 1945.
3. Gibb, H.A.R. The Arabs. Oxford Pamphlets on World Affairs.
4. Parkes, James. Palestine. 1940. Oxford Pamphlets on World Affairs.
5. Parkes, James. The Jewish Question. Oxford Pamphlets on World Affairs. 1941.
6. Jackson, Ada. Behold the Jew. Poem. 1943.
7. Robinson, H. Wheeler. Inspiration and Revelation in the Old Testament. Oxford Press. 1947.

- 7a. Altmann, A. Saadya Gaon. *East and West Library*, 1946.
8. Schonfield, Hugh. *Judaism and World Order*. Secker & Warburg, 1943.
9. Maybaum, Ignaz. *Man and Catastrophe*. Allenson, 1941.
10. Berkovitz, E. *Towards Historic Judaism*. East and West Library, 1943.
11. Berkovitz, E. *Between Yesterday and To-morrow*. East and West Library, 1946.
12. Epstein, I. *The Jewish way of life*. Goldston, 1946.
13. Buber, Martin. *Mamre*. Melbourne University Press, 1946.
- 13a. Buber, Martin. *Between Man and Man*. Kegan Paul.
14. Buber, Martin. *Moses*. East and West Library, 1946.
15. Jabotinsky, V. *The Jewish War Front*. Allen & Unwin, 1940.
16. Cohen, Israel. *The Jews in the War*. Fr. Muller.
17. Cohen, Israel. *Britain's Nameless Ally*. W. H. Allen.
18. Rabinowitz, Louis. *Soldiers from Judea*. Gollancz, 1944.
19. *Statement of Post-war Policy*. Board of Deputies.
20. *The Future of European Jewry and other Papers*. Anglo-Jewish Association.
21. Hyamson, Albert. *Palestine : a Policy*. Methuen, 1942.
22. Ben Jacob, Jeremiah. *The Jewish Struggle*. Allen & Unwin, 1942.
23. Horowitz, P. *The Jews, the War and After*. Lloyd Cole, 1943.
24. Frankenstein, Ernest. *Justice for my People*. Nicholson & Watson, 1943.
25. Newman, Chaim, ed. *Gentile and Jew : a Symposium on the Future of the Jewish People*. Alliance Press, 1945.
26. Bentwich, Norman. *Judaea Lives Again*. Gollancz, 1944.
27. Bentwich, Norman. *Jewish Youth Comes Home*. Gollancz, 1944.
28. Lowdermilk, Walter Clay. *Palestine, Land of Promise*. Gollancz, 1944.
29. Muenzer, G. *Jewish Labour Economy in Palestine*. Gollancz, 1945.
30. Levenburg, S. *The Jews and Palestine*. Poale Zion, 1945.
31. Infield, H. F. *Co-operative Living in Palestine*. Kegan Paul, 1946.
32. Nathan, R. R. *Palestine, Problems and Promise*. 1946.
33. Fraenkel, Joseph. *Theodor Herzl ; a Biography*. Ararat Publishing Co., 1947.
34. Cohen, Israel. *The Zionist Movement*. Fr. Muller, 1945.
35. Locker, Berl. *A Stiff-Necked People*. Gollancz, 1946.
36. Maclean, Rev. Norman. *His Terrible Swift Sword*. Gollancz, 1942.
37. Williams-Thompson, Colonel R. *The Palestine Problem*. Andrew Melrose, 1946.
38. Barbour, Nevill. *Nisi Dominus*. Harrap, 1946.
39. Marlowe, John. *Rebellion in Palestine*. Cresset Press.
40. *Great Britain and Palestine*. R. Institute of International Affairs. *Information Papers No. 20*, 1946.
41. Crossman, Richard. *Palestine Mission*. Hamish Hamilton, 1947.
42. Crum, Bartley. *Behind the Silken Curtain*. Gollancz, 1947.
43. Bowman, Humphrey. *Middle East Window*. Longmans Green, 1942.
44. Pressland, John. *Deedes Bey*. Macmillan, 1942.
45. Abcarius, M. F. *Palestine*

- through the Fog of Propaganda. Hutchinson, 1947.
46. Pearlman, Maurice. The Mufti of Jerusalem. Gollancz, 1947.
47. Atiyah, Edward. An Arab tells his Story. John Murray, 1946.
48. Minorities in the Arab World. Oxford Press, pub. for the Royal Institute of International Affairs, 1947.
49. Roth, Cecil. History of the Jews in England. Oxford, 1941.
50. Transactions, of the Jewish Historical Society. volumes XIV and XV.
51. Barnett, Lionel. Bevis Marks Records. Part 1. Oxford Press.
52. Cohen, A.. An Anglo-Jewish Scrapbook. Cailingold, 1943.
53. Emden Paul. Jews of Britain : a series of biographies. Sampson Low, 1944.
54. Roth, Cecil. The Sassoon Dynasty. Herbert Hale, 1941.
55. Cohen, Lucy. Some Recollections of Claude Goldsmid Montefiore. Faber & Faber, 1940.
56. David Eder ; a symposium. Gollancz, 1945.
57. Hertz, Joseph. Early and Late. Soncino Press, 1943.
58. Joseph Hermann Hertz. In Memoriam, a biographical sketch and collection of tributes. Gollancz, 1947.
- Viscount Samuel. Memoirs. Cresset Press, 1945.
60. Bentwich, Norman. Wanderer Between two Worlds. Kegan Paul, 1941.
61. Bentwich, Norman. Wanderer in War. Gollancz, 1947.
- 61a. Rabinowitz, Louis. Herem Hayyishub. Goldston, 1945.
62. Lew, Myer S. The Jews of Poland, as reflected in the works of Moses Isserles. Goldston 1945.
63. Shillman, Bernard. A short History of the Jews in Ireland. Eason, Dublin, 1946.
64. Tootman, David. The Primrose Path. Cresset Press, 1947.
65. Parkes, James. The Jewish Problem in the Modern World. Home University Library, 1940.
66. Parkes, James. The Emergence of the Jewish Problem, 1878... 1939. Oxford Press for the Royal Institute of International Affairs, 1946.
67. Sinsheimer, Hermann. Shylock, the history of a Character or the Myth of the Jew. Gollancz, 1947.
68. Ruppin, Arthur. Jewish Fate and Future. Macmillan, 1940.
69. Frank, Waldo. The Jew in Our Day. Gollancz, 1499.
70. Parkes, James. An Enemy of the People : Antisemitism. Penguin, 1945.
71. Samuel, Maurice. The Great Hatred. Gollancz, 1943.
72. Loewe, Herbert, editor. Lectiones in Vetere Testamento et Rebus Judaicis. Shapira, Vallentine.
73. Loewe, Herbert. Render unto Gaesar. Cambridge, 1940.
74. Pilcher, C. V.. The Hereafter in Jewish and Christian Thought. S.P.C.K., 1940.
75. Dugmore, C. W.. The Influence of the Synagogue on the Divine Office. Oxford, 1944.
76. Klausner, Joseph. From Jesus to Paul. Translation. Allen and Unwin, 1944.
77. Schonfield, Hugh J.. The Jew of Tarsus. Macdonald, 1946.
78. Kosmala, Hans and Smith, Robert. The Jew in the Christian World. Student Christian Movement, 1942.
79. Glanville, Reginald. God and the Jews: a Study in Human Relationships. Epworth Press, 1947.
80. Gillete, Fr. Lev. Communion

in the Messiah. Lutterworth Press, 1942.

81. Simpson, Rev. W. W.. Jews and Christians To-day. Epworth Press, 1940.

82. Ragaz, Leonhard. Israel, Judaism and Christianity. Translation. Gollancz, 1947.

83. Singer, Dr. Charles. The Christian Failure. Gollancz, 1943.

84. Gollancz, Victor. Our Threatened Values. Gollancz, 1946.

85. Neumann, Franz. Behemoth : The Structure and Practice of National Socialism. Gollancz, 1942.

86. Heiden, Konrad. Der Führer :

Hitler's Rise to Power. Gollancz, 1945.

87. Bondy, Louis W.. Racketeers of Hatred : Julius Streicher and the Jew-baiters International. Newman Wolsey, 1946.

88. Bernard, Jean-Jacques. Slow Death. Gollancz, 1946.

89. Sington, Derrick. Belsen Uncovered. Dockworth, 1947.

90. Gollancz, Victor. In Darkest Germany. Gollancz, 1947.

91. Koestler, Arthur. Thieves in the Night. Macmillan, 1947.

92. Brod, Max. Franz Kafka, a biography. Secker and Warburg, 1947.